

Noter

Enevælden – Michael Bregnsbo

Alle citater er nænsomt tillempet nutidig dansk retskrivning.

Alle de anførte hjemmesider er blevet tilgået den 3. januar 2024.

S. 3:

Svenskekrigene: Sebastian Olden-Jørgensen: *Svenskekrigene*. 100 danmarkshistorier, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 2018.

S. 4ff.: Stændermødet 1660; Sebastian Olden-Jørgensen og ”Enevældens indførelse 1660 – en københavnsk revolution”, *Historiske Meddelelser om København* 2011, udgivet af Selskabet for Københavns Historie, s. 19-41.

s. 7: Enevoldsarveregeringsakten kan læses på:

<https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/enevoldsarveregeringsakten-1661>

Sebastian Olden-Jørgensen: ”Enevoldsarveregeringsakten og Kongeloven. Forfatningsspørgsmålet i Danmark fra oktober 1660 til november 1665”, *Historisk Tidsskrift*, bd. 93, hæfte 2, 1993, s. 295-321.

s. 8-13:

De forskellige fortolkninger af stændermødet og dets forløb:

Stændermødet som topstyret fra hoffet: Sebastian Olden-Jørgensen: Olden-Jørgensen: ”Enevældens indførelse...”, samme: ”Ind i enevælden”, i: Thomas Lyngby, Søren Mentz og Sebastian Olden-Jørgensen: *Magt og pragt. Enevælde 1660-1848*, Kbh.: Gads Forlag, 2010, s. 45-53

Om lejlighedspoesien: Sebastian Olden-Jørgensen: *Poesi og politik. Lejlighedsdigtningen ved enevældens indførelse 1660*, Kbh.: Museum Tusulanums Forlag, 1996.

Om hæren, der var under kongens kommando: Gunner Lind: *Hæren og magten i Danmark 1614-1662*, Odense: Odense Universitetsforlag, 1994.

Om Frederik 3.s personlige, målrettede indsats, idet de nedennævnte forfattere dog ikke er indbyrdes enige:

Christian Bruun: ”Et Bidrag til den rette Forstaaelse af Enevældens Indførelse i Danmark 1660”, *Historisk Tidsskrift*, 5. tk., bd. 2 1880-81, s. 635-700.

Samme: *Enevældens Indførelse i Danmark og Kongelovens Tilblivelse: Nogle bemærkninger i Anledning af Skriftet Kongeloven og dens Forhistorie*, Kbh: Gad, 1887.

J.A. Fridericia: *Adelsvældens sidste dage. Danmarks Historie fra Christian IV's Død til Enevældens Indførelse (1648-1660)*, Kbh.: Philipsens Forlag, 1894, reprografisk genudgivet og forlagt af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie, 1969.

Samme: "Frederik III og Enevældens Indførelse", *Historisk Tidsskrift* 6. rk. Bd. 2, 1889-90, s. 469-622.

Claus Friisberg: *Grænser for magt. Frederik 3. og enevældens indførelse*, Varde: Vestjysk Kulturforlag, 2017.

En fremtrædende statsmand som initiativtager:

C.O. Bøggild-Andersen: *Statsomvæltningen 1660. Kritiske studier over kilder og tradition*, Kbh.: Levin & Munksgaard, 1936, genoptrykt Aarhus: Jysk Selskab for Historie/Aarhus Universitetsforlag, 1971.

Samme: *Hannibal Sehested. En dansk Statsmand*, 1, Kbh.: H. Hirschsprungs Forlag, 1946 og 2, Aarhus: Jysk Selskab for Historie/Univeritetsforlaget i Aarhus, 1970.

Selvsving og overbud:

Helge Kongrud: "Tilbudet om arverike på stendermøtet i København 1660. Kan vedtaket betragtes som udslag av en "overbudspoilitikk"? Et tolkningsforsøk, (*Norsk*) *Historisk Tidsskrift* 58, 1979, s. 70-88.

Storkøbmændene:

Johan Jørgensen: "Bilantz 1660. Adelsvældens bo", i: Svend Ellehøj m.fl. (red.): *Festskrift til Astrid Friis på halvfjerdsårsdagen den 1. august 1963*, Kbh.: Rosenkilde og Bagger, 1963, s. 153-171.

Samme: *Rentemester Henrik Müller. En studie over enevældens etablering i Danmark*, Kbh.: Den danske Historiske Forening, 1966.

Borgerstanden og gejstligheden ønskede en enevældig konge:

Erik Arup: *Danmarks historie*, bd. 3, Kbh.: J.H. Schultz Forlag, 1955, s. 227ff.

Den langsigtede, dybere liggende samfundsudvikling: Knud J.V. Jespersen: *Statsomvæltningen 1660. Forløb, forudsætninger og fortolkning*, Kbh.: Gyldendal, 1983

Samme: "Tiden 1648-1730", *Danmarks historie*, bd. 3, red. af Søren Mørch, Kbh.: Gyldendal, 1989.

S. 13f.:

Kongelovens tekst kan ses på: <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/kongeloven-1665>

Om Kongeloven: Knud Fabricius: *Kongeloven. Dens Tilblivelse og Plads i Samtidens natur- og arveretlige Udvikling. En historisk Undersøgelse*, Kbh.: H. Hagerups Forlag, 1920, reprografisk genudgivet og forlagt af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie, 1971,.

Sebastian Olden-Jørgensen: "Enevoldsarveregeringsakten og Kongeloven". Forfatningsspørgsmålet i Danmark fra oktober 1660 til november 1665", *Historisk Tidsskrift*, bd. 93, hæfte 2, 1993, s. 295-321.

S. 18ff.:

Carl Henrik Koch: "Enevælde af Guds nåde", i Svend Erik Stybe (red.): *Politiske ideologier fra Platon til Mao*, Kbh.: Politikens Forlag, 1972 s. 67-100 behandler både teokratisk enevælde, samfundspagtslæren og den oplyste enevælde.

s. 20f.:

Om salvingerne:

Poul Eller: *Salvingerne på Frederiksborg*, Hillerød: Det nationalhistoriske Museum på Frederiksborg, 1976.

Anders Monrad Møller: *Enevældens kroninger: syv salvinger – ceremonietlet, teksterne og musikken*, Kbh.: Forlaget Falcon, 2012.

Teokrati eller samfundspagtaspektet, herunder udtrykket "jordisk gud": Michael Bregnsbo: *Samfundsorden og statsmagt set fra prædikestolen. Danske præsters deltagelse i den offentlige opinionsdannelse vedrørende samfundsordenen og statsmagten 1750-1848, belyst ved trykte prædikener. En politisk-idéhistorisk undersøgelse*, Kbh.: Det Kongelige Bibliotek/Museum Tusulanums Forlag, 1997, s. 204-227.

s. 22:

De to præster og deres brug af udtrykket "jordisk gud" nytårsdag 1801: Bregnsbo: *Samfundsorden og statsmagt*, s. 216ff.

S. 23:

Holberg citerede her Cicero. Selv udtrykte Holberg det på følgende måde: Kongen må "til alle tider have sine undersåtters vel for øje": Ludvig Holberg: *Introduction til Natur- og Folke-Rettens*

Kundskab, bd. 2, Kbh. 1716, kapitel 9, s. 82: http://holbergsskrifter.dk/holberg-public/view?docId=NF%2FNF_mod.page&toc.depth=1&brand=&chunk.id=bd2chap9&toc.id=bd2&show.CommentLabel=true&show.second=komm&lang.set=dk

S. 23:

Om oplyst enevælde: C.H. Koch: "Enevælde", Bregnsbo: *Samfundsorden og statsmagt*, s. 243-269. Herunder også hvordan det danske styre blev skildret et langt bedre alternativ til Frankrig. Udtrykket "hellere landsfader end helt" står s. 252.

S. 23ff. Den franske revolution kan man læse mere om i: Knut Mykland: *Frihedsrevolutionerne. Politikens verdenshistorie* bd. 14, red. af Erling Bjøl, Kbh.: Politikens Forlag, 1985.

S. 25:

Jens Arup Seip: "Teorien om det opinionsstyrte enevælde", (*Norsk Historisk Tidsskrift*, bd. 38, 1958-59, s. 397-463.

S. 25f.:

Stramningen af trykkefrihedsbestemmelserne under Napoleonskrigene: Harald Jørgensen: *Trykkefrihedsspørgsmaalet i Danmark 1799-1848. Et Bidrag til en Karakteristik af den danske Enevælde i Frederik VI's og Christian VIII's Tid*, Kbh.: Ejnar Munksgaard, 1944, reprografisk genudgivet og forlagt af Selskabet til Udgivelse af Kilder til dansk Historie 1978, s. 2947.

Øget overvågning af befolkningen: Sune Christian Pedersen: *Brudte segl. Spionage og censur i enevældens Danmark*, Kbh.: Post & Tele Museum, 2008, s. 253-376.

S. 26:

Citatet fra nytårsprædikenen 1821: Bregnsbo: *Samfundsorden og statsmagt*, s. 277ff.

S. 27:

Stænderforsamlingerne:

Hans Jensen: *De danske Stænderforsamlingers Historie*, 1-2, Kbh.: J.H. Schultz Forlag, 1931 & 1934.

Søren Juelstorp: "Organiseret politisk aktivitet i Danmark i midten af 1830'erne." *Historie. Jyske Samlinger*, ny rk, 19,2 1992, 440-466.

Hoffets økonomiske støtte til den enevældeloyale presse:

Poul Jensen: *Penge, presse & politik 1839-1848*, Kbh.: Gads Forlag, 1971.

S. 28f.:

Enevældens talsmænds argumentation: Michael Bregnsbo: ””We Alone Know”: How King Frederick VI of Denmark and his Regime Coped with the Defeat of 1814”, in: Fabian Persson, Munro Price and Cinzia Recca (eds.): *Resilience and Recovery of Royal Courts, 1200-1840*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2023, s. 215-231.

Citatet: ”dette kostelige middel....”. *Aftenbladet*, red. af J.L. Boethius, nr. 19, januar 1843 og citatet: ”åbenbare fordrejelser....”: samme nr. 49, februar 1844.

S. 32-35:

Om de forskellige enevoldskongepersonligheder kan man læse i:

Dansk biografisk leksikon, red. af Sv. Cedergreen Bech, bd. 1-16, Kbh.: Gyldendal, 1979-84

Knud Fabricius (red.): *Danmarks Konger*, Kbh.: Jespersen og Pios Forlag, 1944.

Desuden foreligger der særskilte biografiværker – af meget vekslende omfang, tilgangsvinkel, grundholdning og kvalitet - om en stor del af de enevældige konger:

Frederik 3.: Lars Christensen: *Frederik 3. Fra afmagt til enevælde*, Kbh.: Kristeligt Dagblads Forlag, 2023.

Christian 5.: Ole Bernt Henriksen: *Af Guds nåde. Christian den Femte og hans regering*, Odense: Odense Universitetsforlag, 1996.

Frederik 4.: Henning Dehn-Nielsen: *Frederik 4. Tordenskiolds konge*, Kbh.: Forlaget Sesam, 2001 og Marie Hvidt: *Frederik IV. En letsindig alvorsmand*, Kbh.: Gads Forlag, 2004.

Frederik 5.: Søren Mentz: *Frederik 5. Den elskværdige europæer*, Kbh.: Gads Forlag, 2023.

Christian 7.: Ulrik Langen: *Den afmægtige – en biografi om Christian 7*, Kbh.: Jyllands-Postens Forlag, 2008.

Frederik 6.: Jens Engberg: *Den standhaftige tinsoldat. En biografi om Frederik 6.*, Kbh.: Politikens Forlag, 2009.

Christian 8.: Lars Roar Langslet: *Den glemte konge. Christian VIII: konge af Norge, konge af Danmark*, Kbh.: Gyldendal 2000.

Frederik 7.: Jan Møller: *Frederik 7. En kongeskæbne*, Kbh.: Aschehoug, 1994.

S. 36f.:

Kay Lykke-sagen og kampen mellem dem, der ville have ubegrænset enevælde, og dem, der holdt på en vis grad af retsikkerhed er skildret af Sebastian Olden-Jørgensen: "Ind i enevælden...", s. 53-59.

Om uorganiserede skræddere ved hoffet: Sebastian Olden-Jørgensen: *Griffenfeld. Vidunderbarn, statsmand, livstidsfange*, Kbh.: Gads Forlag, 2006, s. 79.

S. 37f:

Jacob Worm er blevet biograferet af Erik Sønderholm: *Jacob Worm: en politisk satiriker i det syttende århundrede*, Kbh.: Munksgaard, 1971.

S. 38f.:

Oluf Rosenkrantz-sagen: *Dansk biografisk Leksikon*.

S. 39:

Robert Molesworth: *En beskrivelse af Danmark som det var i året 1692*, Højbjerg: Wormianum, 1977.

S. 39f:

Om praksissen med hårde domme, men kongelige formildelser:

Michael Bregnsbo: *Folk skriver til kongen. Supplikkerne og deres funktion i den dansk-norske enevælde i 1700-tallet*, Kbh.: Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie, 1997, s.222ff.

Knud Waaben: "Misgerning og straf", i Axel Steensberg (red.): *Dagligliv i Danmark 1720-1790*, Kbh.: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 1971, s. 265-296.

S. 40:

Hoffet som magtarena:

Sebastian Olden-Jørgensen: "Statsceremoniel, hofkultur og politisk magt i overgangen fra adelsvælde til enevælde – 1536 til 1746", *Fortid og Nutid* 1996, s. 3-20.

Thomas Lyngby: "Den dansk-norske solkonge", i: Thomas Lyngby, Søren Mentz og Sebastian Olden-Jørgensen (red.): *Magt og pragt. Enevælde 1660-1848*, Kbh.: Gads Forlag, 2010, s. 97-183.

S. 40ff.:

Gehejmekonseil og centraladministrationen:

Gunner Lind: ”Den heroiske tid? Administrationen under den tidlige enevælde”, i: Leon Jespersen & E. Ladewig Petersen (red.): *Fra middelalderen til 1901. Stat, forvaltning og samfund, Dansk Forvaltningshistorie*, bd. I, Kbh.: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2000, s. 159-225.

Den øgede professionalisering af embedsmændene og af statsforvaltningen fra midten af 1700-tallet:

Ole Feldbæk: ”Vækst og reformer – dansk forvaltning 1720-1814”, i: Leon Jespersen & E. Ladewig Petersen (red.): *Fra middelalderen til 1901. Stat, forvaltning og samfund, Dansk Forvaltningshistorie*, bd. I, Kbh.: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2000, s. 228-340.

Erik Gøbel: *De styrede rigerne. Embedsmændene i den dansk-norske centraladministration 1660-1814*, Odense: Odense Universitetsforlag, 2000.

S. 43:

Peter Wessel opsøger kongen:

Dan H. Andersen: *Peter Wessel Tordenskiold*, Kbh.: Lindhardt og Ringhof, 2015, s. 8, 14 og 33-35.

Audienssøgende på Christian 8.s tid: Claus Bjørn: ”anmeldelse af Anders Monrad Møller (udg.): Kong Christian VIIIs Dagbøger 1839-48”, *Historisk Tidsskrift* bind 96, hæfte 1, 1996, s. 228,

Supplikinstitutionen: Bregnsbo: *Folk skriver til kongen* samt

<https://danmarkshistorien.dk/kilder/danske-kancellis-supplikprotokoller-1705-1795/>

S. 44:

Om Griffenfeld: Olden-Jørgensen: *Griffenfeld*.

S. 44f.:

Danske Lov af 1683 kan ses i: <https://bjoerna.dk/DL-1683-internet.pdf>

Om Danske Lov i øvrigt: <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/danske-lov-1683>

Ditlev Tamm (red.): *Danske og Norske Lov i 300 år*, Kbh.: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1983.

S. 45:

Den store matrikel af 1688:

Claus Rafner: *Enevælde og skattefinansieret stat 1660-1818, Dansk Skatthehistorie*, bd. IV, Kbh.: Told- og Skatthehistorisk Selskab, 2007, s. 197-214.

S. 46f.:

Om adelen og dens skæbne efter enevældens indførelse:

Knud J.V. Jespersen: "Fra fødselsadel til rangadel. Den danske adel 1600-1800", i: Per Ingesman og Jens Villiam Jensen (red.): *Riget, magten og æren. Den danske adel 1350-1660*, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 2001, s. 604-633.

Grevens og friherrens komedie. En anonym dramatisk satire fra Christian V's tid tillagt Mogens Skeel, trykt efter Soph. Birket Smiths udgave med efterskrift og noter af Jørn Vosmar.

Tjørring/Herning: Udgivet af Anna og Michael Jensen, 1969, s. 14f.:

S. 47ff.:

Rangforordningen af 1671 kan ses på: <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/rangforordningen-25-maj-1671>

Det samme gælder en senere rangforordning af 1693:

<https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/rangforordningen-11-februar-1693>

Om rangvæsenet generelt:

Peter Henningsen: "Den bestandige maskerade. Standssamfund, rangsamfund og det 18. århundredes honnøtte kultur", *Historisk Tidsskrift* bd. 101, hæfte 2, 2001, s. 313-344. Historien om de to landsdommere står s. 322.

Sebastian Olden-Jørgensen: "At vi maa frygte dig af idel kjærlighed: magtudøvelse og magtiscenesættelse under den ældre danske enevælde", *Fortid og Nutid* 1997, s. 239-253

"Niels Klim"-citater er fundet i Edvard Holm: *Holbergs statsretlige og politiske Synsmaade. Festskrift i Anledning af Universitetets Firehundredaarsfest Juni 1879*, Kbh.: Gyldendal 1879, reprografisk genudgivet og forlagt af Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie, Kbh., 1975, s. 54.

S. 49f.:

Den tidlige enevældes erhvervspolitik:

Michael Bregnsbo: "Merkantilisme", i: Preben Etwil og Søren Kolstrup (red.): *Økonomisk teori – i historisk belysning*, Kbh.: Knuths Forlag, 2009, s. 43-57.

S. 50:

Om Norge som del af den danske stat under enevælden:

Ståle Dyrvik: *Truede tvillingeriker 1648-1720, Danmark-Norge 1380-1814*, bind III, Oslo: Universitetsforlaget, 1998.

Ole Feldbæk: *Nærhed og adskillelse 1720-1814. Danmark-Norge 1380-1814*, bind IV, Oslo: Universitetsforlaget, 1998.

S. 50ff.:

Udtrykket ”den bortforpagtede statsmagt” stammer fra: Birgit Løgstrup: ”Den bortforpagtede statsmagt. Godsejeren som offentlig administrator i det 18. århundrede”, *Bol og By. Landbohistorisk Tidsskrift*, 1, 1985, s. 21-58.

Karakteristikken af godserne som ”små stater i staten”: Ole Feldbæk: ”Stat, forvaltning og samfund i 1700-tallet. Idealer og realiteter”, i: Helle Blomquist og Per Ingesman (red.): *Forvaltningshistorisk antologi*, Kbh.: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1993, s. 73ff.

Endvidere: Thorkild Kjærgaard: *Den danske Revolution 1500-1800. En økohistorisk tolkning*, Kbh.: Gyldendal, 1991, s. 183-194.

Skønt indbyrdes stærkt uenige deler historikerne Løgstrup, Feldbæk og Kjærgaard ikke desto mindre hver især opfattelsen af uddelegeringen af statslige forvaltningsfunktioner til godsejerne som udtryk for enevoldsmagtens svaghed.

S. 53f.:

Om landboreformerne: Birgit Løgstrup: *Bondens frisættelse. De danske landboreformer 1750-1810*, Kbh.; Gads Forlag, 2015.

S. 54:

Trykkefrihedsperioden 1770-73: Henrik Horstbøll, Ulrik Langen og Frederik Stjernfelt: *Grov Konfækt. Tre vilde år med trykkefrihed. 1770-73*, 1-2, Kbh.: Gyldendal, 2020.

Henrik Horstbøll, Ulrik Langen og Frederik Stjernfelt: *Tre vilde år, Trykkefrihedstiden 1770-1773*, Kbh.: Gyldendal, 2020.

Den udbredte ytringsfrihed 1784-1799: Edvard Holm: *Den offentlige Mening og Statsmagten i den dansk-norske Stat i Slutningen af det 18de Aarhundrede (1784-1799). Indbydelsesskrift til Kjøbenhavns Universitet i Anledning af Hans Majestæt Kong Christian IX's Regeringsjubilæum den 15. November 1888*, Kbh.: J.H. Schultz, 1888, reprografisk genudgivet og forlagt af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie, Kbh., 1975.

Seip: ”Teorien om det opinionsstyrte enevelde”.

S. 54:

Holberg-citatet er fundet i E. Holm: *Holbergs politiske...*, s. 26f. og stammer angiveligt fra Holbergs 518. epistel (5. bind, s.232).

S. 55:

Randrup og Müllers resp. holdninger: Bregnsbo: *Samfundsorden og statsmagt...*, s. 130 & 138.

Seip: "Teorien om det opinionsstyrte enevelde".

S. 55f.:

Holberg-citatet er fundet i E. Holm: *Holbergs politiske...*, s. 25. Det angives her at stamme fra Heltindehistorier, bd. 1, s. 5-6, 14, 15 og 26.

S. 56-60:

Om de forholdsvis vide grænser for ytringsfrihed 1784-99:

Bregnsbo: *Samfundsorden og statsmagt*, s. 243-269, Holm: *Den offentlige mening...*, Håkon Evju: "Eneveldet, trykkefriheten og ytringskulturen i Danmark-Norge 1784-1797", og Knut Dørum: "Borgerlig offentlighed og regimekritikk 1770-1814", begge artikler i: Trond Bjerkås & Knut Dørum (red.): *Eneveldet før undergangen. Politisk kultur i Norge 1660-1814*, Oslo: Scandinavian Academic Press, 2017, s. 353-384 og 505-545 resp., Øystein Rian: *Sensuren i Danmark-Norge. Vilkårene for offentlige yttringer 1536-1814*, Oslo: Universitetsforlaget, 2014, 179-185.

Kongen vil hellere være landsfader end helt: Bregnsbo: *Samfundsorden og statsmagt...*, s. 252, og Gutfeld-citatet er fra samme sted s. 267f.

Ynkverdige slaver under en folkeregering: Michael Bregnsbo: *Gejstlighedens syn på samfund og øvrighed 1775-1800, belyst ved trykte prædikener og taler*, Kbh.: Den danske historiske Forening, 1992, s. 58.

Tidskriftscitatet fra 1794 er fundet i Holm: *Den offentlige Mening...*, s. 90. Her henvises til *Kjøbenhavns lærde Efterretninger* årgang 1794, s. 803, der citerer en artikel i tidsskriftet *Politisk og fysisk Magazin*.

S. 58:

Malthe Conrad Bruun-citatet er fra: Malthe Conrad Bruun: *Jerusalems Skomagere Reise til Maanen*, Kbh.: Windings Forlag, 1796, s. 7. Jf. Bjørn Bredal: *Manden der ville vise verden. Malthe Conrad Bruun & Malte-Brun*, Kbh.: Gyldendal, 2011.

S. 59:

P.A. Heiberg: *Sproggranskning*, Kbh., 1799: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-heibergpa01val-shoot-workid115878>

Trykkefrihedsforordningen af 1799 kan ses på <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/trykkefrihedsforordningen-af-1799-samt-tillaeg-fra-1814>

Om dens baggrund, tilblivelse og indhold se endvidere: Harald Jørgensen: *Trykkefrihedsspørgsmaalen*, s. 15-47 og Øystein Rian: *Sensuren...*, s. 185-193.

Svend Bruhns har præciseret, hvad et ark betød i datidens trykketeknik: "Publiceringscensur eller censurens genindførelse i Danmark med Trykkefrihedsforordningen af 1799". (Norsk) *Historisk Tidsskrift* 74:1 1995, s. 57-64.

S. 59f.:

Dommene over Bruun og Heiberg er refereret og vurderet hos: Rian: *Sensuren...*, s. 187f. og i Bredal: *Manden der ville...*, s. 179-193.

S. 60:

1807-14: Rasmus Glenthøj & Morten Nordhagen Ottosen: *1814. Krig, nederlag, frihed*, Kbh.: Gads Forlag, 2014.

Ruth Hemstad: *Den dansk-norske skilsmisse 1814, 100 danmarkshistorier*, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 2023.

Om den udbredte misfornøjelse med enevoldsstyret og med Frederik 6. personligt:

Rasmus Glenthøj: "Enevælde under afvikling. Schlegel og tidens skiftende opfattelse af kongemagt og konstitution", i: Ola Mestad (red.): *Frihetens forskole. Professor Schlegel og eidsvollsmennenes læretid i København*, Oslo: Pax Forlag, 2013, s. 68-91.

Engberg: *Den standhaftige...*, s. 456-460 & 489-494,

Karl Peder Pedersen: *Kontrol over København. Studier i den sen460e enevældes sikkerhedspoliti 1800-48*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2014.

Jens Rasmussen: "Jødefejden og de beslægtede uroligheder, 1819-20. "Indledning til den store Scene?"", *Kirkehistoriske Samlinger* 2010, s. 131-163.

S. 61:

Begivenhederne i Norge i 1814 og hvad der ledte op til dem:

Glenthøj & Ottosen: *1814 og Hemstad: Den dansk-norske skilsmisse*.

S. 61:

Dampe-sagen: Gerda Bonderup: "Myndighederne og Dr. Dampe", *Historie* 2003:1, s. 1-49.

Michael Helm: *Det kvalte demokrati. Guldalderens glemte systemkritikere*, Kbh.: Gyldendal, 1986 argumenterer for, at Dampe skal ses som en frihedshelt.

S. 61f.:

Kassesvindsepidemien: Mette Frisk Jensen: *Korruption og embedsetik. Danske embedsmænds korruption i perioden 1800-1866*, Odense. Syddansk Universitetsforlag, 2013.

S. 62:

Oprettelsen af Nationalbanken: Per Boje: *Vejen til velstand. Marked, stat og utopi. Om dansk kapitalismes mange former gennem 300 år. Tiden 1730-1850*, Odense: Odense Universitetsforlag, 2014, s. 97f.

S. 62f.:

Erhvervspolitikken: Boje: *Vejen til velstand...*, især s. 61-78, 230-234 og 269-271.

S. 63f.:

Guldalderen som kulturel blomstringstid:

Bente Scavenius (red.): *Guldalderens verden. 20 historier fra nær og fjern*, Kbh.: Gyldendal, 1996.

S. 64ff.:

Hans Jensen: *De danske Stænderforsamlinger*, Juelstorp: "Organiseret politisk aktivitet"

S. 66:

Frederik 6.s "Vi alene vide"-svar:

<https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/frederik-6s-svar-paa-de-liberale-debattoerers-adresse-vi-alene-vide>

S. 67:

Langslet: *Den glemte konge*.

Sølvbryllupsfejringen: J.P. Trap: *Fra fire Kongers Tid. Bind I: Frederik VI og Christian VIII*.

Udgivet af Det danske Sprog- og Litteraturselskab ved Harald Jørgensen, Kbh.: Gads Forlag, 1966, s. 86.

S. 68:

Grænserne for ytringsfriheden under Christian 8.: Jørgensen: *Trykkefrihedsspørgsmaalet...*, s. 207-265.

Regeringens støtte til den systemloyale presse: Jensen: *Penge, presse...*

Den historiske udviklingstanke, d.v.s. opfattelsen af at enevælden før eller siden som en historisk nødvendighed måtte erstattes af en fri forfatning, at det altså ikke var et spørgsmål om dette skulle ske, men hvornår tiden var moden til det, er skildret af:

Hans Jensen: "Den politisk-historiske Udviklingstanke i de danske Forfatningsdrøftelser 1830-1848", *Historisk Tidsskrift*, 10. rl., bd. 5, 1939-41, s. 431-444 og Hans Vammen: "Grundlaget for det moderne Danmark? Hovedlinjer i dansk politisk idéhistorie 1750-1850", *Historisk Tidsskrift*, bd. 84, hæfte 1, 1984, s. 23-36.

s. 68f.:

Foreningen til frivillig indsamling af penge til afbetaling af statsgælden:

Sigurd Rambusch: "Borgerstøtte til enevælden omkring 1840. Frivillig afbetaling af statsgælden", i: Karen Hjorth m.fl. (red.): *Spor – arkiver og historie. Afhandlinger tilegnet Niels Petersen på 65-årsdagen den 23. august 1987*, Kbh.: Rigsarkivet/G.E.C. Gad, 1987, s. 293-304.

S. 69-74:

Dette afsnit skal ses som en opsummering og vurdering af det foregående. Derfor bliver der ikke henvist til noget, der allerede er blevet henvist til tidligere, men kun når nye forhold inddrages.

s.70f.:

Om den politiske ledelse, der trods statens omfattende oprustning var domineret af civilister samt det danske officerskorps i international sammenligning meget lidt adeligt dominerede officerskorps:

Jespersen, Knud J.V.: "Claude Louis, Comte de Saint-Germain: Professionel soldat, dansk militær reformator og fransk krigsminister – Et essay om en fransk officers rolle i moderniseringen af 1700-tallets Danmark", *Scandia* 49:1, 1983, s. 87-102.

Gunner Lind: ”Den danske hær, den frie forfatning og den forsvundne kontrarevolution 1848-1851”, *Systemskiftet 1848-49 – retorik og realiteter*, *Den jyske Historiker*, nr. 83/84 1999, s. 60-88.

Om regeringens planlagte forfatningsreformer:

Claus Møller Jørgensen: ”Enevældig helstatspolitik 3. december 1839 til 21. marts 1848”, i: Rasmus Glenthøj, Jørgen Mikkelsen, Stella Borne Mikkelsen og Sebastian Olden-Jørgensen (red.): *Konge og kirke. Festskrift i anledning af Michael Bregnsbos 60-års dag*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2022, s. 193-207.

s. 71:

Struensee m.fl.: Sebastian Olden-Jørgensen: ”Struensee-affæren 1770-72”, i: Thomas Lyngby, Søren Mentz og Sebastian Olden-Jørgensen: *Magt og pragt. Enevælde 1660-1848*, Kbh.: Gads Forlag, 2010, 185-215.

S. 73:

Tschernings landsforvisning: Tormod Jørgensen: *Anthon Frederik Tscherning*, Kbh.: Levin & Munksgaard, Ejnar Munksgaard, 1938, s. 24-64.

Johannes Hage er skildret af Hans Jensen i *Dansk biografisk Leksikon*.

S. 74:

Eksempler på historikere, der opfatter det enevældige system som mildt, humant, reformerende og præget af lov og ret: Hans Jensen: *De danske Stænderforsamlinger...* og Harald Jørgensen: *Trykkefrihedsspørgsmaalet...*

Eksempler på historikere, der opfatter det enevældige system som brutalt og undertrykkende, og som affærdiger eventuelle træk, der tyder på mildhed, nænsomhed, humanitet og oprigtige bestræbelser på reformer og fremskridt som udtryk for spin, propaganda og staffage:

Jens Engberg: *Dansk guldalder eller oprøret i Tugt-, Rasp- og Forbedringshuset i 1817*, Kbh.: Rhodos, 1973, samme: *Den standhaftige...*, Øystein Rian: *Sensuren...*

S. 76f.:

Knud Fabricius, Hans Jensen og Th.A. Müller: ”Det danske Folk under den ældre Enevælde (1648-1766)”, i: Aage Friis, Axel Linvald og M. Mackeprang (red.): *Det danske Folks Historie*, bd. 5, Kbh.: Chr. Erichsens Forlag, 1929.

Knud Fabricius: ”Enevældens Dæmring og den ældre Enevælde”, i: Aage Friis, Axel Lindvald og M. Mackeprang (red.): *Schultz Danmarkshistorie*, bind 3, Kbh.: J.H. Schultz Forlag, 1942.

Gunnar Olsen: ”Enevældens Danmark. 1660-1750”, i: *Danmarks historie*, udg. Af Historikergruppen ved Jihan Hvidtfeldt, Ib Koch-Olsen og Axel Steensberg, bd 1, Kbh.: Det danske Forlag, 1950, s. 339-421.

Gerda Bonderup: *Den yngre enevælde 1784-1848*, Aarhus: danmarkshistorien.dk/Institut for Kultur og Samfund, 2014: https://danmarkshistorien.dk/fileadmin/filer/E-boeger_-_pdf/6-Den-yngre-enevaelde.pdf

Historien om Danmark. Reformation, enevælde og demokrati, Kbh.: DR og Gads Forlag, 2017 har følgende periodemæssige sontring:

Enevælde og oplysningstid 1660-1770, s.94-169

Guldalder og krisetid 1770-1850, s. 170-227

Olsen, Gunnar & Finn Askgaard: ”Den unge enevælde 1660-1721”, John Danstrup og Hal Koch (red.) *Danmarkshistorie* bd. 8, Kbh.: Politikens Forlag 1964.

S. 76-88:

Dette kapitel er et forsøg på at sammenfatte og fortolke alt det, der har stået i de forudgående kapitler. Oplysninger, der allerede er blevet meddelt tidligere i bogen, vil der derfor ikke blive henvist til på ny her. Kun når der inddrages nyt stof, vil der være henvisninger.

S. 77f.:

Olaf Olsen. *Christian 4.s tugt- og børnehus*, Aarhus: Wormianum, 1978, s. 9-13.

Sune Chr. Pedersen: *Brudte segl...*, s. 361-376.

S. 84:

Hans Jensen: ”Bondecirkulæret af 8. November 1845. Et Bidrag til Kristian 8.s Historie”, *Historisk Tidsskrift* 9. rk., bd. 2, 1921-23.

S. 85-88:

Michael Bregnsbo: "Danmark 1848. Systemskifte og borgerkrig", *Fortid og Nutid*, nr. 4, 1998, s. 251-269.

S. 90-99:

Dette kapitel er en perspektivering af emnet. Generelt henvises til: Tim Knudsen: *Dansk statsbygning*, Kbh.: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1995, især s. 109-137 og samme: *Da demokrati blev til folkestyre. Dansk demokratihistorie*, bd. 1, Kbh.: Akademisk Forlag, 2001. Kun når der omtales forhold, der ikke har været berørt i de foregående kapitler, vil der være særskilte henvisninger.

En vurdering af Tvinddommen og dens konsekvenser: Jens Peter Christensen: Kronik: Højesteret som statsmagt, *Jyllands-Posten* 5.3.1999: <https://jyllands-posten.dk/debat/ECE3263451/KRONIK-H%C3%B8jesteret-som-statsmagt/>

S. 94:

Om forskellige politiske kulturer i Danmark og Sverige tilbage i 1700-tallet og deres mulige indvirkning på nutidens politiske kulturer:

Harald Gustafsson: *Political Interaction in the Old Regime. Central Power and Local Society in the Eighteenth-Century Nordic States*, Lund: Studentlitteratur, 1994, især s. 156ff.

Pasi Ihalainen, Michael Bregnsbo, Karin Sennfelt og Patrik Winton (eds.): *Scandinavia in the Age of Revolution. Nordic Political Cultures, 1740-1820*, Farnham: Ashgate, 2011.

S.95f.

Om Københavns vokseværk tværs hen over 1848:

Michael Bregnsbo: "En overfrakke adskillige numre for stor. Forholdet mellem København og det øvrige land historisk set", *Historiske Meddelelser om København*, 2014, s. 27-43.

S.96f.:

Adelens politiske, sociale og retlige stilling og privilegier i andre lande:

Jonathan Dewald: *The European Nobility 1400-1800*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

Jerzy Lukowski: *The European Nobility in the Eighteenth Century*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2003.

Om enevælde i andre lande:

Søren Mentz: "Enevælden i europæisk lys – et historisk rids", i: Lyngby, Mentz & Olden-Jørgensen (red.): *Magt og pragt...*, s. 217-317.